

БҮГІНГІНІЦ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ҚАРЖЫ ПИРАМИДАСЫН ЖАРНАМАЛАҒАНДАР ЖАЗАСЫЗ ҚАЛМАЙДЫ

Қаржы пирамидасының құрығына түсін, алданушылар көбейіп барады. Бұгінгі таңда олардың саны 31 мынға жетіп, ал жоғалтқан қаржының колемі 54 млрд теңгеғе бір-ак секіріпті. Елдің қазіргі таңдағы алеуметтік жағдайын ескер болсақ, бұл ете үлкен шығын. Мұның сыртында атамыш санатқа кіргендері қаншама? Олай дайтініміз, кейір адамдар қаржы үйімдарына алданғанын жасырады. Арасында банктерден несие рәсімдеп кіргендері де бар. Олар жақын-жұғын аландастып, ренжітпес үшін, былыққа

батканын жасыруға тырысады. Проблемасын өз бетінше шешіп болып, қарыздан қарызға батып жүргендер де аз емес.

Оқінішке қарай, алданушылардың дені – қаржылық сауаты томен жандар. «Алма піс, аузыма түс» деп жылдам баюды көздейтін жандардың арасында көзі ашық, зиялы қауым өкілдері де кездесіп қалады. Бұл қаржылық алаяқтардың сенімте кіру жолын терең мемгеріп, онтайлы пайдаланып отырганын көрсетеді.

(Соны 3-бетте)

МӘСЕЛЕ

ҮКІМЕТ ПРЕЗИДЕНТ СЫНЫНАН НӘТИЖЕ ШЫҒАРА АЛА МА?

Мемлекет басшысының сыйнынан кейін Премьер-Министр Үкіметтің кеңейтілген отырысының қорытындылары бойынша кеңес өткізі. Жоғары жақақ құлақ түрген халық бұл жолы кім, не айтар екен деп қызығушылықтанытқан. Эсіресе, азық-тулік өнімнің нақты және қолжеттің боласын қамтамасыз ету, азық-тулік қауіпсіздігіне қол жеткізу бойынша нақты тапсырмалардың берілуі көптік көніліндегі түйіктілік мәселелер болды.

КР Премьер-Министрінің орынбасары – Сауда жоне интеграция министрі Бакыт Сұлтановтың айтуышы, Ұлттық тауар откізу жүйесін іске косу бірқатар субъективті және объективті себептерге байланысты кешіктірілді.

– Мемлекет басшысының ескертудерін ескере отырып, біз ұлттық тауар откізу жүйесін құрудың колданыстағы моделін кайта карау бойынша жұмысты бастаудык. Бұгінгі таңда біз мұдделі инвесторларды тарта отырып, көтерме сауда орталықтарын құрудың бірнеше балама сценарийлерін қарастырып жатырымыз. Осыған байланысты, белгілінген мерзімде жиғіт ағымдағы жылдың казан айына дейін тиісті тәсілдер Мемлекет басшысына баяндадылатын болады, – деген Бакыт Тұрлыханұлының сөзіне қарағанда, нарық иелерінің жауапкершілігін күштеге қатысты жұмыстың та бір ізге түсек сыйныңа бар.

Президент К.Токаевтың тапсырмасы бойынша Бас прокуратура ағымдағы жылдың мамыр айында 122 нарыкты тексеруді атқатды. Тексеру қорытындысы бойынша бірката жүйелі проблемалар аныкталды. Бас прокуратурамен, мұдделі мемлекеттік және жергілікті аткаруышы органдармен селекторлорың кеңес өткізіліп, пысықтау жұмыстары жүргізілде.

Сауда және интеграция министрінің келтірғен

мысалына қарағанда, Қарағанды облысында 2 709 тонна колеміндегі картон жеткізуге білшек саудада 85 тенге белгілінген бағамен келісімшарт сауїр айнанда жасалды, ал коммерциялық баға бол уақытта 175 тенгенге күрәды. Нәтижесінде облыста картоп сатудың ен томенгі бағасы 135 тенге болды. Қырыққабат бойынша да осында жұмыстар жүргізілді. Түркістан облысынан ерте егіннің онірашылған ағындары жолға койылды. Нарыкты толтыру қорытындысы бойынша, келісімшарт жасалған оғынмен бағаны 273 тенgedен 124 тенге дейін томендеуге көл жеткізілді. Аталаған механизмнің тиімділігін арттыруды апта сайынғы цифрлары Үкімет кенесіндегі жергілікті аткаруышы органдармен селекторлорың кеңес өткізіліп, пысықтау жұмыстары жүргізілде.

«Нарык қатысушылары белгілітін нақты бағалар тұралы һауыл пен бизнесті барынша ақпараттандыру қамтамасыз етіледі. Жалпы, тауар айналымындағы алеуметтік маңызы бар өнімдердің «айналым схемасы» қаржыландырудың колемі бар болғаны 4% құрайды. Сондықтан ол нарыкка толық асар ете алмайды. Осыған байланысты, аткаражат қозғалысы ашықтығының және олардың тиімділігінің артуына орай қаржыландыру біртіндеп ұлғаятын болады. Негізгі тауарлардың балансын қалыптастыруға қатысты

Мемлекет басшысының тапсырмасына сәйкес, Сауда және интеграция министрлігі Ауыл шаруашылығы министрлігімен бірлесіп, негізгі тауарлардың тенгерімін қалыптастырудың бірыңғай ақпараттық жүйесін өзірлейтін болады», – деген Б.Сұлтанов азықтулік қауіпсіздігі бағдарламасын өзірлеу бойынша жұмысты өз бақылауына алатынына сез берді. Онда ондірушілердің ішкі нарыкты толықтыру жөніндегі қарсы міндеттемелерін бекіту болғандықтан саланы субсидиялау және колдаудың баска да шараларын ұсыну бойынша тасілдер кайта қаралатын болады. Накты және тиімді ондірушілердің төзірек пайда болуына назар аударылады. Қант қызылашы мен қанттың ондіру мен кайта ондеудің өзіндік жеткілікті саласын қалыптастыруға ерекше коніл болынбек.

Айтылған соң – атылған оқ. Тапсырманы орындаудағы Үкімет мүшелерінің нақты жауапкершілігі туралы айтқан кезде, Мемлекет басшысының «Үкімет жедел әрекет етегін оперативтік штаб кана емес, нақты реформаларды ұсынған және жүргізетін басты мемлекеттік мекеме болу керек. Экономистер, кәсікерлер көп. Бірак, олардан нақты ұсынғаннан аст, тілі, жоқ деп айтуда болады. Құзға қарай, мүмкін, кадрлық шешімдер кабылдау керек болады. Ерекше, дагдарыс жағдайында бол ете жақет екен түсінікті» деген сөзі ерікіз еске түседі. Яғни, сынға ілінген министрлік басшыларының орынның сақтаған қалуы енді оз болында. Егер сез бен іс кабыспаса, жылы орнымен коштасуға межбур болады.

Ерлік ЕРЖАНОУЛЫ,
«Зан газеті»

СҮЙІНШІ!

БАЙҚАУ!
БАЙҚАУ!

«ЗАН» Медиа-корпорациясы» ЖШС, республикалық «Зан газеті» басылымының мұрындық болуымен өтетін Кемел Тоқаев атындағы детектив шығармалар байқауы билді да жалғасын табады. Бесінші рет үйімдестірылып отырган додаға Қызылорда облысының өкімдігі қолдау көрсетпек. Бұйыртса биылғы жулдегерлерді қазан айның сонына қарай қасиетті Сыр елінде марапаттаймыз.

БАЙҚАУДЫ ӨТКІЗУДІҢ МАҚСАТЫ:

- Детектив жанрының атасы Кемел Тоқаевтің кейін кенжелеп қалған жанрды жандандыру;
- детектив шығармалар жазуға деген көпшіліктің ынтысын ояту;
- шытырман шығармаларға қызығушылықты арттыру;
- осы жанрдың көмегімен құқық қорғау, сот, адвокаттық салада еңбек етіп жүрген маңандардың еңбегін дәріптеу.

БАЙҚАУҒА КІМДЕР ҚАТЫСА АЛАДЫ?

Соңғы уш жылда осы байқауға қатыссып, бас жүлде мен бірінші орын алған адамдар байқауға қатыстырылмайды. Басқа үміткерлердің бақ сыйнауына толық мүмкіндігі бар. Үміткерлер шығармасын zangazet@mail.ru-ға эл. поштасына немесе Алматы қаласы, Досмұхамедов көшесі 68Б мекенжайына «Байқауға!» деген белгімен жолдай алады. Байқауға жіберілген материал көлемі A4 форматында 14-шифтпен жазылғанда 10 беттен аспауы керек. Шығармалар осы жылғы 30 қыркүйекке дейін қабылданады. Белгіленген мерзімнен кешігін келген енбектер байқауға қатыстырылмайды. Материалдар «Зан газетінде» және zanmedia.kz сайтында жарияланып тұрады. Сондай-ак, детектив жанрының талаптарына сай келмейтін шығармалар қазылар назарына ұсынылмайды.

ЖҮЛДЕ ҚОРЫ ҚАНДАЙ?

Байқаудың бас жүлдесі – біреу, 1-орын – біреу, 2-орын – екеб, 3-орын – үшеше және бес ынталандыру сыйлығы қарастырылып отыр.

Биылғы жылдың бір ерекшелігі – оқырманның дауысына (дауыс онлайн жағдайда беріледі) ең көп ие болған үміткер бірінші орынға тен дәрежеде жүлде тағайындалады. Сонымен бірге, жазуға қабілеті бар студент жастарды, жоғары сыйнып оқушыларын ынталандыру мақсатында да арнағы жүлде белгіленіп отыр.

Ал, құрметті оқырман!
БАЙҚАУҒА ҚАТЫСЫП, БАҚ СЫНАҢЫЗ!
ІСКЕ СӘТ!

СӘТІ ТҮСКЕН СҮХБАТ

Айжан ҚОСМҰРАТОВА,
Алматы қалалық адвокаттар алқасының мүшесі:

«КӨЛДЕНЕҢ ТАБЫСТА
ОЙЛАҒАНДАР КӨЗ
ЖАСЫНА ҚАРАМАЙДЫ»

– Ақиараттың әлемнің жедел дамыған интернет-ақылтар санының артуына ықпалын титізуде. Бұгіндегі алеуметтік жел арқылы алдан қақпана түсіретіндердің де, алданып сан соғын қалыптастырылғанда да саны азаймай келеді. Алаяқтарға колданылатын жаға женил мін? Неге озегін есебінен күн корғісі келетіндер көбейіп кетті?

– Алаяқтарға берілетін жазаны жеңіл дайалмаймыз. Қылымстың кодекстің 190-бабына саі, алаяқтың жасас, алдау немесе сенімді теріс пайдалану жолымен ботен мүлкі тәркіленіп, бір мынайтын жағдайдағы шығармалар басшыларының орынның сақтаған қалуы енді оз болында. Егер сез бен іс кабыспаса, жылы орнымен коштасуға межбур болады.

(Соны 5-бетте)

БҮГІНГІНІЦ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ҚАРЖЫ ПИРАМИДАСЫН ЖАРНАМАЛАҒАНДАР ЖАЗАСЫЗ ҚАЛМАЙДЫ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Жалпы, тарихқа көз салсақ, қаржыға алайқтық жолмен қол жеткізу дің негізін 1960 жылы америкалық олигарх Бернард Мэдофф қалапты. Оның құрган адамзат тарихындағы ең ірі «Médooff Investment» қаржы пирамидасы жартығасыр бойы ірі компанияларды сазға отырып-зумен айналысқан. Құрбандарының арасында айлығы шайлығына әрекет жеткен қарапайым адамдардан бастап, үріп ішіп, шайқап төккен атақты байлар да болған. Олардың қатарында бейсбол спортсының майталманы, «Нью-Йорк Метс» командасының иесі Фред Уиллон, актер Кевин Бэкон, режиссерлер Стивен Спильберг пен Педро Альмодовар да болған деседі. Мықтылардың бұл жүйенің құрбаны еткен қаржылық саяутсыздықтан бұрын сол баяғы оңай олжалаға құмарлық екені сөзсіз.

Қазақстанға қаржылық пирамида индустриясы 1993 жылы келіп, өз құрбандығын тырнағына іле бастады. Бұл үйымдар жұмысъына қатысты сауатты талдаулар дер кезінде жасалып, тиімді шаралар уақытында қабылданғанда, оның олжа адамдардың көзін байламас еді. Алданып қалғандар жайлы ақпараттар жарияланып жатқанымен, қауіпті үрдістің шынайы бейнесі тиісті деңгейде айқындалмады, әлі де толық ашылмай келеді. Бұған бұқаралық ақпарат құралдары да кінәлі. Соның кесірінен бұл «бизнес» ауқымын кеңсайтіп, құрбаның көбейте тусты. Оған, әрине, пирамида басында тұргандардың әлеуметтің тыныс-тіршілігін терең зерттеудегі алымдылығы да ықпал етті.

Сарапшылардың айтуынша, жалпы, пирамидаларды бірден ажырату қыын. Олар желелік маркетинг, қор биржалары түрінде де жұмыс істей береді. Яғни, қаржы, инвестиция нарығында пайда болған трендтердің ешқайсысын құр жібермейді. Криптовалюта деп темір жетондарды сатып та әре-

кет ететіні бар. Кез келген қаржылық пирамида 5-6 жылдан артық жұмыс істемейді. Бұрынғы құрбандары 1,5-2 млн болса, қазіргілері 30-40 мың адаммен шектеледі. Қылмысы ашылып қалса, атауын езгертіп, жұмыстарын жалғастыра береді. Сондықтан қаржы пирамидаларының заңды үйим ретінде қай елде тіркелгенін анықтау мүмкін

Десе де, Ішкі істер министрлігі болмайды.

тасынаның сөндөрү, алдын адалдарда тартады. Ол негізінен уш саты бойынша әрекет етеді. Бірінші – пирамиданың құрылуы. Ереже бойынша, алғашқы қатысушыларға ұйымдастыруышылар үәделі табысты өз қалтасынан төлейді. Екінші қадам – қаржы пирамидасын дәріпте, насхаттау. Одан қаржы алғандар шексіз табысы жайлы «куаныштарын» таныстары, туыстары, досстары арасында, әлеуметтік желілерде бөлісіп, қатарына неғұрлым көп адамды тарта бастайды. Ұйымдастыруышылар белгілі блогер, селебритилердің де мүмкіндіктерін құр жібермейді. Бұл кезенде оларға сыйақы өз қаржысынан емес, пирамидаға жаңадан тіркеліп жатқандар есебінен төленеді. Ушінші қадам – пирамиданың күреуі. Бұл қатысушылардың белгілі саны мен қаржының белгілі қолемі жинақталған кезде болады. Женіл жолмен тез қол жеткізетін табысқа сенген адамдар

Десе де, шілдегі Тергеу департаментінің бастығы Санжар Әділовтың айтуынша, осындай алаяктықпен айналысып, оңай жолмен бауды қөздегендердің жолы кесілуде. Мысалы, 2020 жылы қаржы пирамидасына қаржы қозғалған 149 іс сотқа жіберілсе, 2021 жылы 213 осындай әрекетке қатысты қылмыс тергеліп, қазылар құзырына берілген. Жүйелі түрде қолға алынған шаралар нәтижесінде қаржылық пирамидалар жұмысы жарнамаланған сайттар бұғатталып, олардың құрылымдық ұйымдары айқындалып, 180-нен астам қаржылық инвестициялық компаниялар мен фирмалардың қызметі тоқтатылыпты. Қылмыстық іске 126 адам тартылып, оның 38-і сотталып, қалғанына қатысты сот өндірісі жүріп жатыр. Сот тергеуі барысында жалпы құны 3 млрд теңгеден астам қаржыға тен ақшага жылжымаған және жылжымайтын мұлік тұтынады.

жеткізетін таңысқа сенген адамдар сыйакы былай тұрсын, өз қаржысынан айрылады. Сонымен қатар, мұндай жағдайдан қорғану мүмкіндігінсіз де қалады. Өйткені, Қазақстанда қаржы пирамидаларының қызметі заңсыз, сондыктан пирамиданы ұйымдастырушы-тын мүлік тұтқындалған.

Енді қаржы пирамидасын құрғана және жарнамалаганы үшін жаза бұрынғыдан күшейеді деген үміт бар. Себебі Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев жуырда «Қазақстан Республикасының кейір заңнамалық

БАЗЫНА

ҰЛТТЫҚ СТАТИСТИКА БЮРО-СЫНЫң МӘЛІМЕТИНЕ ҚАРАҒАНДА, 1991 ЖЫЛЫ ЕЛІМІЗДЕ 9,5 МЛН МҮЙІЗДІ IPI ҚАРА, 34,5 МЛН ҚОЙ МЕН ЕШКІ, 1,6 МЛН ЖЫЛҚЫ, 145,1 МЫҢ БАС ТҮЙЕ БОЛҒАН ЕДИ. БИЫЛ ЖЫЛ БАСЫНДА МҮЙІЗДІ IPI ҚАРА 8,2 МЛН, ҚОЙ МЕН ЕШКІ 20,9 МЛН, ЖЫЛҚЫ 3,5 МЛН, ТҮЙЕ 243,4 МЫҢ БАСТАЫ ҚҰРАДЫ. Яғни, ЖЫЛҚЫДАН БАСҚА ТУЛІК САНЫ ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫ КЕМІМЕСЕ, ӨСКЕН ЖОҚ. АЛ МАЛ ТЕРІСІН КӘДЕГЕ ЖАРАТУ ӘЛІ КҮНГЕ ДЕЙІН ШЕШІМІН ТАППАЙ КЕЛЕ ЖАТЫР. ОНЫ МӘЖІЛІС ДЕПУТТАРЫНЫң БЫЛҒАРЫ ШИКІЗАТЫНА ҚАТЫСТЫ САУАЛЫНА БЕРГЕН ЖАУАБЫНДА ПРЕМЬЕР-МИНИСТРДІҚ ОРЫНБАСАРЫЛА МОЙЫНЛАДЫ.

Роман Склярдың сөзіне қарағанда, былтыр республикада өндірілген 3,4 млн дана мүйізді ірі қара терісінің 10,5 пайызы ғана өңдеуге жіберіліп, 2,87 пайызы экспортталып, 86,7 пайызы өнделмеген күйі қалып қойған. Ауыл шаруашылығы министрлігінің мәліметіне қарағанда, елімізде мал терісін бастапқы өңдеумен айналысадының 9 кәсіпорын болғанымен, олар толық жұмыс жасап жатқан жоқ. Ішкі нарықта сұраныстың болмауына және отандық былғары кәсіпорындарының аз жүктелуіне байланысты ауыл шаруашылық жануарларының өнделмеген терілерінің көптігі анық байқалады. Ауыл шаруашылығы министрі Ерболат Қарашекеев Түркияда Iskefeholding компаниясымен Алматыда ірі қара малдың терісін өңдеу зауытын салу туралы меморандумға қол қойды. Бұл ақпарат тарағанда елең етпеген жан жоқ. Құрылымына теріні өндійтін, желатин, протеин, гидролизат, жануарлардан алынатын сұйық аминқышқылдарын өндіретін 7 зауыт, сондай-ақ ғылыми-зерттеу орталығы мен сынақ зертханалары кіретін Iskefeholding компаниясының үлесі бүгінгі таңда Еуразиядағы сиыр желатиніне деген әлемдік кажеттіліктің 6 пайызын курайды.

Курылсызың биыл басталышы, 2023

жылы іске косылатын бұл өндіріс орнына жоспарланған инвестициясының көлемі 27 млн долларды құрап отыр. Естуімізше, онда сиыр терісінен жета-тин өндірілмек. Жылына 7 мың тонна өнім өндіретін кәсіпорын толық қуа-тымен жұмыс істеге үшін шамамен 38 мың тоннаға жуық тері қажет екен.

Жалпы, мал шаруашылығы Ауыл шаруашылығы министрлігінің, ал былғары өндіру Индустря және ин-фрақұрлымдық даму министрлігінің құзырына қарайды. Сондықтан депу-таттар жолдаған сауалда 30 жыл бойы шешімін таппай келе жатқан өзекті мәселеге қатысты көптеген сауалдар қойылған. Оған «былғары шикізатын сатуға қатысты депутаттық сауал-дарының қазіргі таңда мемлекеттік органдармен келісілген устанымды

әзірлеу мақсатында егжей-тегжейлі қарастырылып, қосымша пысықталуда» деп созып жүріп, Р.Скляр сөүірде бірақ жеке белгін болғатын.

жауп берген болатын.

– Шикізат өндіру және теріні бастапқы өңдеу мәселелері Ауыл шаруашылығы министрлігінің құзыретіне жатады. Бұл ретте, теріні терең өңдеу женіл өнеркәсіпке қарайды. Ол Индустрія және инфрақұрылымдық даму министрлігінің қарауындағы өңдеуші секторға жатады. Қолдау шараларының аражігі нақты ажыратылған және бастапқы, сондай-ақ терең өңдеу кезінде көзделген. Осыған байланысты былғары өңдеу мәселелерін Индустрія және инфрақұрылымдық даму министрлігінің қарамағынан Ауыл шаруашылығы министрлігіне беру қаралмайды. Өнірлерде сервистік-лайынлау

Мақсат СЕРАЛЫ, тәуелсіз сарапшы

- Бұл заң негізі қаржы нарығын реттепе үшін әлдеқашан қа-
былдану керек еді. Қаржы пирамидасы Қазақстанда ешбір заңмен
реттеліп, қадағаланбай келді. Ол – таза алайқтық үйым. Арнайы
заңның жоқтығын пайдаланып, қаржы жасау жолын терең білетін
адамдар оңай жолмен байыды. Олар бұл ретте белгілі адамдарды
да тартты. Оларға қаржы төлең, өз жарнамасын жасатты. Елдің
алдында жүрген адамдардың бұл әрекеті
және ол үшін жазаның болмауы алайқтар-
дың құрбанын көбейтеп түсті. Жаңа заң бой-
ынша енді қаржы пирамидасын құрғандар да,
оны жарнамалагандар да жауапкершілікке
тартылып, айыптары дәлелденесе, жаза-
ланады. Бұл өте дұрыс шешім болды. Соның
арқасында соңғы үш-төрт айдың көлемінде
қаржы пирамидасы жайлы териң ақпарат-
тар естілмейтін болды. Тура осы талапты
шагын несие үйымдарына да қолдану керек.

Тұқнішке қарай, қаржы пирамидасына салынған ақшаны қайтару мүмкіндігі жоққа тән. Себебі ол ақша екінші деңгейдегі банктеге салынған депозиттер секілді кепілдендірілмеген. Олардың лицензиялары жоқ. Бұл үйымдармен жасалған келісім заңсыз және шетелдіктерге тиесілі болғандықтан, салынған ақша негізінен қайтпайды. Соңдықтан түргындар қаржылық жағынан сауатты болу керек. Қазір осында үйымдар атақты қаржыгерлер атын немесе компанияларды пайдаланаады. Олар да мұндай арекетке дер кезінде тоқсауыл қойып, өздеріне қатысты берілген осы сипаттағы ақпараттарды түрлі платформаларда теріске шығарып, халықтың адаспауына мүдделі болуы туіс.

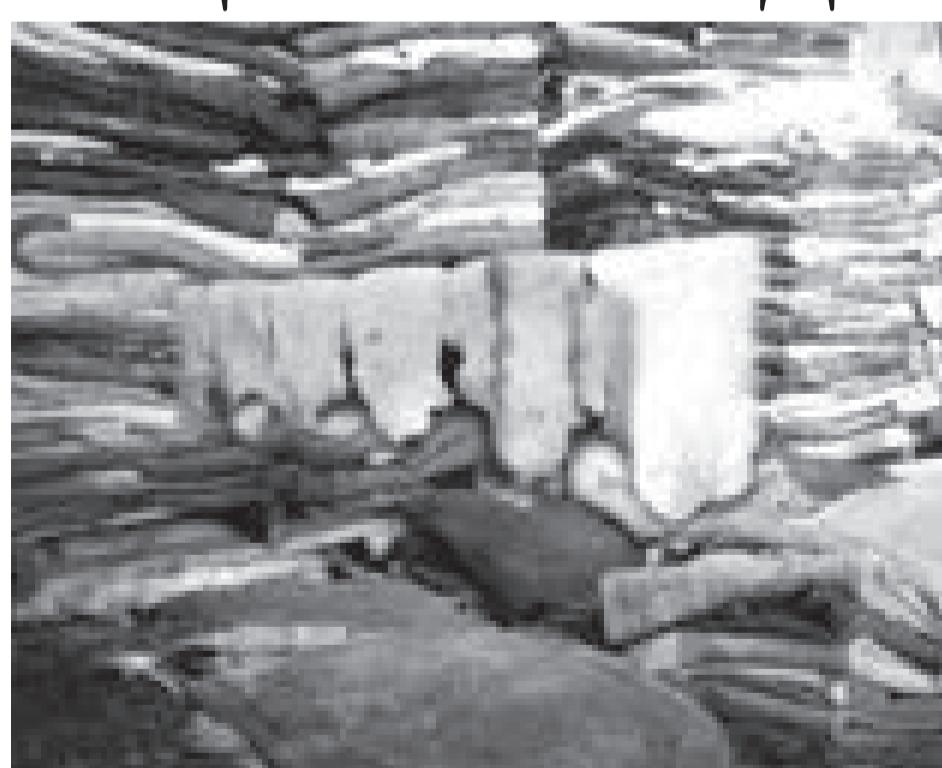
Казіргі замандағы бағаның күн сайын өсіп, қымбатшылықтың қысып тұруы түрлі қаржылық алайқтықтың да қанатын кеңге жаюына оңтайлы мүмкіндік туғызуда. Сондықтан азаматтарға бұрынғыдан да сергек болу қажеттігі тудады. Олар бұл орайда міндетті түрде өздерін тартқан үйымдардың Қазақстаннан алған лицензиясын сұрауы керек. Тіл арқылы да анықтауға болады. Өйткені, шетелдік үйым өкілдері қазақ тілін білмейді. Оларға қазақша саяул қою арқылы да бұл үйымның елімізге қатысты емесін, күмәнді үйым екенін біле аламыз.

актілеріне қаржы (инвестициялық) пирамидалары қызметіне қарсы іс-кимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заңға қол койды. Осы құжатқа сәйкес, қаржы пирамидаларын басқаны айтпағанда, жарнамалу да қылмыстық әрекет ретінде танылып, онымен айналыскандар жауаптырылады.

А.ТҮРМАҒАНБЕТОВА,

**А.ТҮРМАҒАНБЕТОВА,
«Заң газеті»**

МАЛ ТЕРІСІН

Маман пікіні

Болатқан МАҚАТОВ, ҚР Ауыл шаруашылығы ғылымдары академиясының сабак-президенті.

- Мал терісін бастанқы өңдеумен айналысатын 9 қасіто-рынның бәрі – кеңестік дауірден қалған аты бар да, заты жоқ өндіріс орындары. Себебі олар сұраныстың қазіргі стандарттара-рына сай келмейді. Екіншіден, мал басының бұрыннан қалыптасқан құрылымы бұзылды. Бұрын 36 млн-нан астам ұсақ мал болды да, сиыр мен жылқы аз болды. Қазір ұсақ мал азайып, ірі қара көбейді. Бізде бұрын ірі қара терісін өңдеу технологиясы болған жоқ. Терең өңдеуге қатысты ешбір қадам жа-салмады. Соның нәтижесінде мал терісін өңдеу кенже қалып қой-ды. Бұл – шындан келгенде, ауыл шаруашылығындағы табыс көзіне айналатын сала. Қазір ауылда біз тек малдың етін өндіріп жатыры-мыз. Ал терісі, жүні және өзге де дүниелері далалаға тасталуда. Сіздердің бұл мәселені көтеріп отырғандарыңыз өте дұрыс. Ең болмаса, әр ауданда мал терісін өңдейтін орталық пен цех ашу қажет. Ауыл шаруашылығының екі саласында да мәселе жеткілік-ті. Қаражаттың тапшылығынан жаңа технологиялар онда өн-діріске толық еніп жатқан жоқ. Қазір әлемде озық техника да, тех-нология да жеткілікті. Егер бұл мәселені шешуге мемлекет қолдау көрсетсе, ауылды дамыту жұмы-сы қазіргіден алдеқайда қарқынды

Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ

ЛЕБІЗ

АҒАЛАРДЫҢ ҚАМҚОРЛЫҒЫН КӨРІП ӨСТІК

Жалпы, барлық адамның тағдыры естелікке толы. Естелікке сұр да, мүн да, шер де, қуанышты сәттер мен қиналған уақыттарын, алға ұмтылған құндерін – бәрі-бәрі сыйып көтеді екен. Мен тілге тиек еткелі отырган ағалар сот саласының нағызы майталмандары, білгілері еді. Ол кісілер бүтінде арамызыда жоқ. Алайда, осындай кең пейілді ағаларымыздың жарқын бейнесі, адами келбетіндері жасаган жақсы істері арқылы жасай беретініне қозім жетті.

Сержан АЙНАБЕКОВ,
Шымкент қаласы
мамандандырылған тергеу
сотының судьясы

Кезінде Алғабас, Қызылқұм аудандарында судьялық қызметте болып, кейін Кентау қаласы сотының төрағасы болған, Түркістаннан түлеп ұшкан Дулат Ізбаев ағамызын мен сол қалага алғаш рет тергеуші болып келгенде таныстым. Алдыңа барсан, орнынан ұшып тұрғып, хал-жағдайынды сұрап, блігеп ақылын айтты, жөн сілтеп жіберетін. Кейін Шымкент қаласы Абай аудандық сотына судьялық қызметке келгенде, ағамыз көп ұзамай, сол сотка судья болып барды. Ағалы-індей болып соттада бірге қызметтің атқарылған. Жұмыс бабында ананы сұрап, мынаны сұраптада, ерінбей, жаһықтай білгендін айттып, арасында күлдіріп алатын.

Одан кейін сот төрағасы болған Түйебай Рысбеков ағамызын мен қалай ұмыттым? Бұл кісі Төле би ауданын түлеп ұшып, сот саласындағы қызметтің Төле би, Отыраш аудандарында бастап,

Шымкент қаласы Абай аудандық сотына төрага болып келді. Өзі ауыр да құрделі істерді қарайтын. Біз сиякты жас судьяларға көп жөн сілтеп, білгендін үйреткеннен жаһықкан емес. Қашан көрсөн, үнемі жынып, күлімдеп жүретін ағамызын талым-тарбие, біз сиякты жастаға деген қамқорлығы ерекше еді. Азаматтық істердің қалай қаралатынның, шешімнің қалай жазылатынын маган үйреткен осы ағамыз. Жанаңыр ағамызын арқасында мен көп нәрсене үйреним, оқып, тоқыдан деп айта аламын.

Бірге қызметтес болған ушинші ағамыз Қазығұрттың түлегі Fани Сасбұқаев деген азамат болатын. Заң факультетін бітірісімен, Оңтүстік Қазақстан облыстық сотында маман ретінде алғашқы қызметтің бастап, осы облыстық сотта төрага қызметтің атқарған үлкен ағаларымызға қомекші болып, кейін Шымкент қаласы Абай аудандық сотына судьялық қызметтің келді. Осы сотта кездесіп, ағалы-індей бірге жүріп, қызметтің атқарылған. Ағалармен бірге қызметтің атқарған жылдарды ешқашан ұмытпаймын. Ұмыту мүмкін де емес. Әрқашан жөн сілтеп, бағыт-бадар беріп, жол көрсетіп отыратын бұл мейірбан жандардың бойынан әрқашан көндікті, кемелдікті байқайтынын.

Өкініштің сол, сот саласына енбегі сінген осы үш ағамыз да биыл судьялар қауымы тұнғыш рет атап откен кәсіби мерекені көрмей кетті. Бірақ енбектері ескеруісінде қалмады. Уш ағамызын көзі кетсе де, жасаған ісі, адамдың бейнелерін ешқашан көнілімізден көтпейді. Әртестеріне адалдықтың, жауаптылықтың, еңбеккорлықтың үлгісін көрсеткен, жастаға білгендін үйретуден жаһықпаган ағаларымыздың істеген істері мен тәрбиели мәнін зор әңгімелері кейінгі шәкіртеріне, замандастарына үлгі-өнеге болып жасай бермек.

ПІКІР

ДЕМОКРАТИЯНЫҢ МАҢЫЗДЫ КӨРСЕТКІШІ

Адам құқығы – конституциялық құқықтың маңызды институты. Адам құқықтарын корғау механизмы – бұл адам құқықтары, бостандықтары мен занды мүдделерін қанағаттандыру жолындағы кедерілдері жою мақсатында кезекті түрде ұйымдастырылған занды құралдар жүйесі.

Құқықтық реттеу механизмі зандық құралдардың жүйесі, олардың қомегімен қоғамдық қатынастарға құқықтық асер ету жүзеге асырылады. Құқық субъектілерінің мүдделері қанағаттандырылады. Құқықтық реттеу механизмі элементтерінің құрамына құқықтық норма, құқықтық қатынастар, жеке құқықтық актілер, құқықтық тәртіп пен құқықтық сана кіреді.

Мемлекеттес демократияның басты негізі – адамның, жеке тұлғаның құқықтық жағдайы. Сондыктан да, адам құқықтары, бостандықтары мен занды мүдделерін корғау механизмынде нормативті құқықтық актілер жағтады. Қазіргі заманға сай конституциялар, оның ішінде Қазақстан Республикасының Конституциясында да бұл мәселеге ерекше назар аударылған.

ҚР Конституясы ен жоғары құндылық ретінде адам, оның өмірі, құқықтары мен бостандықтары деп бекітті. Бұл қағида демократиялық мемлекеттің қызметі мен оның халықаралық құқықтық міндеті. Конституцияда бекітілген жеке тұлғаның құқығы оны жүзеге асыру мен коргаудың тімді механизмін құруды болжайды. Адам құқығы, оны сактау мен кепілдік беру бүтінгі таңдағы маңызды мәселелердің бірі. Адам құқықтарын сактау – демократияның маңызды көрсеткіші, оның кемеліне келуі мен руханилығының белгісі.

Адам құқықтары мен бостандықтары тек қана бір мемлекеттің ісі емес, бүкіл халықаралық бірлестіктің субъектісі болып табылады. Адам құқығы саласындағы жалпы танылған халықаралық нормалар ұлттық зандарды қалыптастырудын негізі болып табылады. Сондыктан да мемлекет ішіндегі адам құқығын корғау ісі халықаралық құқық нысандарынан қамтамасыз етумен тығыз байланысты.

Кез келген мемлекеттің, елдің тәуелсіздігін, демократиялық құндылықтағын айқындастын негізгі құжат – Конституция. Онда мемлекеттің барлық құрылымдарының, жеке азаматтардың, ұлт пен ұлыстардың, әлеуметтік топтардың максаттары, міндеттері, құқықтары көрсетіледі. Ата Занымызды ғұлжытпай орындаудың нәтижесінде Отанымыздың бірлігі нығайып, елдегі тұрақтылық пен татулық орнынты.

Б.ИЗЕНОВ,
Қызылорда қаласының мамандандырылған тергеу
сотының бас маманы

МЕДИАЦИЯ

Татулық пен бірлік, кешірімділік – билік жүргізу тасілінің занды жағасы. Ұған халқының «Алдыңа келсе, атасының күни кеш» немесе «Бас жарылса, борік ішінде, кол сынаса, жең ішінде» қағидаларын ұстанып, қандай істе де бітімгершілікке бейім түрганы дәлел. Бітімгершілік институтының заманауи сот жүйесінен енгізілгене он жылдан асты. Медиация туралы занды дауды бейіт реттеудің, тараптарды татуластырудын заманауи тәртіппері белгіленген.

Мемлекет пен азаматтардың, жеке, сондай-ақ, занды тұғылардың бұзылған немесе дауды құқықтарын, занды мүдделерін корғау және калыптаң бітірунде тараптардың дауды көлісімнен бітірунде көмектес азаматтық сот ісін жүргізу міндеттерінің бірі саналады. Ұлт ретте, елімізде дау-жанжалды сottтан тыс шешудің баламалы тәсілдері жылдан-жылға жетілдіріліп жатыр.

Билер дастүріне сай жаңырылған заң нормалары, соган орай, Жоғарғы Сот жүзеге асырып жақтан пилоттық жобалар тәжірибеге дау-жанжалды өзара реттеудін жаңа тасілдерін енгізіді. Атап айтқанда, «Дау-жанжалды сотка дейін реттеу», «Татуласу: сотка дейін, сотта», т.б. жобалар, Татуласу орталықтары мен татуластырудын судьялар тәжірибесі медиацияның тиімділігін көрсетті. Азаматтар дау-жанжалды өзара көлісімнен сотка дейін де, одан кейінде аяқтай алады.

Азаматтық процестік кодекстің 17-тауында көрсетілгендей, азаматтар ортақ мәмілөгө татуласу көлісімі, дау-жанжалды медиация тәртібімен реттеу және партиципативтік рәсім, сондай-ақ, осы кодекстің 73-бабына сәйкес, сотка дейінгі хаттама жасау арқылы келе алады.

Сотка жүгінушілерге дауды ортақ мәмілөн бітірудің артықшылығы, негізгі құқықтары жан-жакты түсін-

Жомарт АСҚАРОВ,
Алмалы аудандық
№2 сотының судьасы

діріледі. Өйткені, соттар әрқашан дауды ушықтырмай бітіру, тараптарды жаразтыру мақсатын ұстанады. Маселенін түп-төркініне, оның шығу себебіне назар аударту көп жағдайда дауласуышлардың көлісімге келуінде асер етеді.

Партиципативтік рәсім аясында дау-жанжалды реттеуге адвокаттармен катаң таралып, жақтастыру мақсатын өзінде көлісімнен шығындар аударып, сонымен катаң, татуласу рәсімдерін жүргізу мерзімін ұзартылуы, дауды сотка дейін реттеу хаттамасы, т.б. он өзгерістер медиацияның қолданыс аясын одан әрі көнекті.

Егер тараптар соттагы медиацияны калаң, дауды медиация тәртібімен реттеу туралы етіншіхаттарын мәлімдейді. Өттіншіхат негізінде олар сотка даудың шешіліне ықпалы бар адамдарды да шақырта алады. Татуласудан бас тартса немесе сотка келмесе судья істі одан әрі қару мәселеін шешеді. Медиация туралы шарт орнадалмаган жағдайда,

екінші жақ сотқа жүгінуге құқылы. Яғни, бұл рәсімде дауласуышлар ештеңеден ұтылмайды.

Медиация рәсімдері арқылы тараптар арасындағы жеке және іске көрсетілген көрсеткіншіліктердің қарым-қатынас сакталып, даудың жылдар шешілінде кол жеткізіледі. Тағы бір артыштылығы, талапкерге медиацияның көлісімде талап арыза көрсетілгенен басқа да талаптар қоюға мүмкіндік берілген. Мысалы, дүние-мулік болісу дауын алсақ, талапкер талапта бір мүлікті көрсеткенімен, екіншісін жазбауы мүмкін. Медиацияның көлісімде соның орнын толтыра алды.

Кез келген түсініспеушіліктің көлісіммен аяқтау адамдың алдымен кешірімділік пен ізгілікке тәрбиелидей. Сол арқылы дау шешілінде мәдениеті көліптастысып, моралдық және материалдық шығындар азаяды, дауқестікің деңгейі тәміндегі, осылар арқылы көлісімнен жақтастырылады.

Медиация жазалауды емес, адам құқығын тимді тәсілдермен қалыптыру мақсатын көзделгендейден, онда кінәлі немесе кінәсіз деген үғым болмайды. Дауласуышлар өзара ынтымактастықта әрекет етеді. Әзіз татуласын тараскан тараптар санының жылдан-жылғы артуры соттардағы ұжымдық жұмыстың нағайесінде көнілінде даудың шешілінде ықпалы бар адамдарды да шақырта алады. Татуласудан бас тартса немесе сотка келмесе судья істі одан әрі қару мәселеін шешеді. Медиация туралы шарт орнадалмаган жағдайда,

АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ

КӨЗҚАРАС

МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТ – АБЫРОЙЛЫ МІНДЕТ

Мемлекеттік қызметті жауапты атқару, халықтың конілінен шығу – абыроиль міндет. Мемлекеттік қызметтің басты тұтынушысы – халық. Сондықтан, бұл салада жасалған бастама, жүргізілген реформа, қабылданған заңының барлығы халықтың талап-тіледін орындауды басты орынға қояды. Қөшпіліктің конілінен шықпаган жобалардың орта жолда үзіліп, халық қарсы сандықтан шығын қалатын сондықтан.

Мемлекеттік қызмет халық конілінен шығу үшін тек жаңа жобалар енгізіл, қызмет ету сапасын көтерумен катаң, мемлекеттік қызметкерлердің біліктілігін арттыру аса маңызды. Өйткені, кез келген істің нәтижелі болуы оны орындастырын мемлекеттің жауаптылығы мен енбеккорлығына тікелей байланысты. Сонымен бірге, мемлекеттік қызметкерлердің дайындауда үнемі үйімдастырылған тұратын сәнкеге, көшпілікке сипаты, ұстамды, парасатты жауап беруі аса маңызды.

Әрине, мемлекеттік қызметкер атап шығында жоғары білім алу аздақ етеді. Кәсіблілік пен шеберлік жылдар дауды жинаған тәжірибе арқылы, ізденіс пен енбектің аркасында келеді. Сонымен бірге, мемлекеттік қызметкерлерд

(Соңы. Басы 1-бетте)

Ал алайқытық өзінің қызмет ба-
бын пайдалана отырып жасағандар-
дың; мемлекеттік сатып алу саласында
жасағандардың мүлкі тәркіленіп, уш-
жылға дейінгі мерзімге белгілі бір лау-
азымды аткару, бір қызметпен айналысы
құқығынан айыра отырып немесе онсыз,
төрт мың айлық есептік көрсеткішке
дейінгі мөлшерде айыппұл салу көз-
делген. Егер қылмысты ірі мөлшерде,
екі немесе одан да көп адамға қатысты
бірнеше рет жасаған жағдайда жаза одан
да қатал. Соған қарамастан, алайқық
қылмыстары азаюдың орнына түрленіп,
көбейіп барады. Оның басты себебі аза-
маттардың тез байысам деген ниетімен,
құқықтық сауатының төмендігімен бай-
ланысты.

– Алайқтарға қатысты қолданылатын жаза туралы БАҚ-та үнемі айтылып, сактандыру шаралары үнемі жүргізіліп келеді. Азаматтар неге бұдан сабақ алмайды?

– Көп адам жанын салып еңбектен-бей-ақ бақуатты өмір сүруді армандайды. Оған әлеуметтік желідегі жарқ-жұрқеткен суреттердің әсері аз емес. Соның салдарынан халықтың ақшага құмарлығы артып барады. Қазір жұртшылық көбірек табыс табатын жұмысты емес, тезірек баюға көмектесетін жолды іздеді. Оның қылмыспен байланысты екені, ертеңі бұлғынғыр екені көпшілігін ойландырмайды. Сөйтіп, жеңіл жолмен ақша табамын деп алаяқтыққа ұрынады. Бізге көмек сұрап келгендерге ең бірінші айтатынымыз: «Оған өздерінің кінәлісіздер!» Өйткені, оларды біз санасыз адам деп айта алмаймыз. Мен санасыздарды ауру адам деп санаймын. Ол жағдай бөлек. Ал санасы да, отбасы мен үйі де бола тұра, «тағы ақша, тағы ақша» деген ашқөздіктің сонына түсіп, иманын жоғалтып, шүкіршілігін ұмытатын адамдарды біз қалай актап аламыз?

Жалпы, осы тұста мен екі жақты да кінәлі деп айта аламын. Алайда, ала-яқтық жасаған адамға қарағанда, мен жәбірленуші тарапты қолдап, сол жұмыспен айналысуды жөн көремін. Бірақ жоғарыда айтып кеткенімдей, көшпіліктің басты мәселе – оның олжа, женіл ақша табу. Ал жеңіл жолмен келген дүниенің ешқашан пайда бермейтінің ұғынуымыз керек.

— Соңғы уақытта интернетті көлденең табыс көзіне айналдыргандар көбейді. Оларға тіпті «инфосыған» деп ат та берген. Әлеуметтік желідегі «инфосығандардан» қалай арыламыз?

– «Инфосығандар» деген тақырып бүгінгі таңда ең көп айтылатын, талданатын қоғамдағы өткір мәселелердің біріне айналды. Қазіргі ақпараттық кеңістікте (фейсбук, инстаграм, тик-ток) олардың саны өте көп. Тіпті 1/2 бөлігі немесе 100%-дың ішінде 70%-ы – инфосығандар. Өйткені аналитикалық

– инфосығандар. Өйткені, аналитикалық түрғыда қарастырсақ, жалпы тикток пен инстаграмда бір бөлек, телеграм мен фейсбуекта басқа инфосығандар бар. Соның ішінде, тикток пен инстаграмда қазір екінің бірі психолог, нумеролог, таролог, бизнесмен, әртүрлі ақша табудың жолын үйретеміз деген тренингтер ұйымдастырып, ақша тауып жүргендер. Ал осы істердің басында блогерлер тұ

Ал осы істердің басында блогерлер тұр. Оларға халық елкітейді. Біз осыны «инфосығандар» деп атаймыз. Ақпараттық кеңістіктегі дипломсыз, бір курсты оқып алғып, сертификатымен көшілікке өз курсын ұсынатындар жетіп артылады. Олар өздерінің дамыған, көп жазылуышы-

Олар өздерінің, дамыған, көп жағында шысы бар инстаграмымен, әдемі суреттерімен, мықты сөздерімен қарапайым халықты соңынан ілеңстіріп әкетеді. Сол «инфосығандарға» «Сендер үшін ең басты мақсат не?» деген сұрақ қойсаныз, «ақша» деп жауап береді. Яғни, олардың мақсаты адамға көмектесу емес. Нағыз көмек қолын созғысы келетін адам өз-өзін олай жарияламайды. Өз ісінің маманы ешқашан «мен» деп сөйлемейді. Осы жағдайға аса мән беру кажет.

«Инфосығандар» өз инстаграм па-рақшаларында әдемі суреттерімен, күн-делікті өмірімен бөліспі жүріп, түбінде өз курстарын ұсынатын болады. Тіпті қазіргі күні жыны шығарумен айналыса-мын дейтіндер бар. Тағы біреулері діни топ ашып, жауапкершілігі шектеулігі серікtestіk (ТОО), жеке кәсіпкерлік (ИП) ашып алышп, соның көмегімен теріс ағымдарына тартып, бозбала мен бой-жеткендердің басын айналдыруда. Осы-ның бәрі әлеуметтік желі мен сондағы «инфосығандардан» шығады. Олардың

«инфосығандардан» шығады. Олардың айтатын уағыздарын ешкім тексеріп отырған жок.

Сол сияқты біздің акпараттық кеңістігімізде шынайы және жалған акпаратты ешкім анықтап отырмайтыны да өте үлкен мәселе. Ал нағыз шынайы ма-мандар, біріншіден, көзбояушылықпен айналыспайды. Екіншіден, оларда «мен» деген көкіректік этого болмайды. Көп жағдайда олар жайлы жақсы пікірлерді

Айжан ҚОСМҰРАТОВА, Алматы қалалық адвокаттар алқасының мүшесі

«КӨЛДЕНЕҢ ТАБЫСТЫ ОЙЛАФАНДАР КӨЗ ЖАСЫҢА ҚАРАМАЙДЫ»

Дәл қазіргі сәтте шеге терапиясы сәнге айналдығы. Оны көпкө таратқан блогерлер. «Инфосығандар» ең алдымен блогерлere жолығады. Ал көп блогер ақша үшін кез келген дүниені жарнамалай салады. Эрине, бес саусақ бірдей емес. Өз жауапкершілігін, беделін ойлаپ, өз блогының дәрежесін түсірмейтін, сенімсіз, күмәнді ақпараттарды қанша ақша ұсынса да таратпайтын, жарнамаламайтын блогерлер де бар. Негізінен, осы шегеге тұру әдісін невропатолог, нейрохирургтер әл кеткен кезде ем ретінде қолданған. Ал оны психологтар өз әдіс-тәсілі ретінде қолданып жүр. Тіпті қажет болғанда, оны әркім өзі жасай жеlige өзіңізге қатысты ақпарат жарияласаңы да, сіз оған жауап бересіз. Сіз басқа адамның өміріне жауап бересіз. Ал инфосығандардың көзі байланып, ақшага деген құмарлығы артып, жауапкершілікті сезінбей қалып жататындығы қынжылтады.

Адамдарға тегін зат ұсыну арқылы да қармаққа түсіретіндер бар. Мысалы, «Сәлеметсіз бе! Біз жаңадан салон ашқан едік. Сізге тегін массаж жасап береміз. Келіңіз, күтеміз» деп қонырау шалатындар сізге де хабарласқан болар. Косметологиялық салондар бетті тазалау және қалыпқа келтіру сияқты әртүрлі процедураларға тегін шакыруы «Инфосығандар» ақпаратпен елді әбігерге салып, алдауға да әбден төсөлген. Мысалы, «Криспиді» алайық. Олар ақпараттық кеңістікте ақпарат, мәліметтермен бөліседі. Ал жаңалықтарды қайдан алады? Нагыз журналистер сияқты зерттеп, ак-қарасын біліп, ақиқатына көз жеткізген кезде ғана мәліметтерді көпшілікке ұсынуға болады. Бірақ бұл жерде ешқандай сүзгі жоқ. Сөйтіп, журналистердің аты мен қадір-қасиетін төмен түсіріп жүрген адамдар көп. Сол сияқты заңгерлер мен өзге сала мамандарының да атын теріс пайдаланындар азаймай отыр. Ақша көп дүниені өзгертіп жібереді.

– Осы тұста блогерлер жұмысын шектеп, яғни тарататын ақпаратта- пен айналысу арқылы ғана жетістікке жетесіз. Табыс табу да сол сиякты. Аяқ астынан ешкім сізге ақшаны үйіп-төгіп бермейді.

АДАУФА ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІ ДЕ АЛДАУФА

КЕОЕДІ. ОЛАРГА ТІПТІ «ИНФОСЫГАН» ДЕП АТ ТА БЕРГЕН. ЭЛЕУМЕТТІК ЖЕЛДЕГІ «ИНФОСЫГАНДАРДАН» ҚАЛАЙ АРЫЛАМАЫЗ? – «Инфосыгандар» деген тақырып бүлгінгі таңда ең көп айтылатын, талданатын қоғамдағы өткір мәселелердің біріне айналды. Қазіргі ақпараттық кеңістікте (фейсбук, инстаграм, тик-так) оның жағдайы (Tinj) 1/2 ашылады» деп қозмонашқының заттарға сеніп, дінге қайшы іс-әрекет жасау «инфосыгандардың» табысын еселеуде қолданатын әдістерінің бірі саналады. Негізінен, мұндай адамдар элеуметтік желі пайда болмастан бүрүн да ел ішінде бар еді. Ақпарат көзінде тез әрі кең таралмаған соң, оларды тек өз ортасы, айналасы ғана

ТҮСІП ЖАТАДЫ. ОНЫҢ ДА ТУБІ – ӨЗІНІЦ ҚЫЗМЕТИН ҰМЫТЫП, ЖЕҢІЛ АҚШАНЫҢ СОҢЫНАН КЕТУ, АШҚОЗДІК. КЕЙБІР ЖУРНАЛИСТЕР БАР, АЛАЯҚТЫҚ ЖӨНІНДЕ БАҒДАРЛАМА ШЫГАРЫП ОТЫРЫП, ӨЗІ АЛДАНЫП ЖУРГЕН. ОНДАЙ КЕЗДЕ «МЕН БІЛМЕЙ ҚАЛДЫМ. ДОСЫМНЫң ДОСЫ, ТУЫСЫМНЫң ТУЫСЫ ЕДІ» ДЕП ЖАУАП БЕРЕДІ. СОНЫМЕН ҚАТАР, ЖОБАНЫң СЕНИМДІ, ПАЙДАЛЫ ЕКЕНИНЕ ӘҮЕЛІ ӨЗІҢІЗДІК ҚӨЗІҢІЗ ЖЕТПЕЙ ТҮРҮП, ЕШҚАШАН

АРТЫҚЫЗДАН АДАМ ШАҚЫРМАҚЫЗ! ЕГЕР ОЛ АЛДАНЫП ҚАЛСА, АЛДАҒАН АДАМ ЕМЕС, СОЛ ІСКЕ ШАҚЫРҒАН СІЗ ЖАУАПҚА ТАРТЫЛАСЫЗ.

ток) олардың саны өте көп. Тіпті 12 бөлгігі немесе 100%-дың ішінде 70%-ы – инфосығандар. Өйткені, аналитикалық түрғыда қарастырсақ, жалпы тикток пен инстаграмда бір бөлек, телеграм мен фейсбуекта басқа инфосығандар бар. Соның ішінде, тикток пен инстаграмда қазір екінің бірі психология, нумерология, таролог, бизнесмен, әртүрлі ақша табудың жолын үйретеміз деген тренингтер үйымдастырып, ақша тауып жүргендер. Ал осы істердің басында блогерлер тұр. Оларға халық еліктейді. Біз осыны «инфосығандар» деп атайды. Ақпараттық кеңістікте дипломсыз, бір курсты оқып

білетін. Ал қазір жарнамасы жақсы ала-яқтар бір сәтте жүлдyzға айналуда.

Естіген болсаныздар, баяғыда Түркістанның қасиетті атын өз мүдделеріне пайдаланған бір топ қатарына адам қосып, аруақ қуалап, қой сою керек, суға шомыл, құмға айнал деген сияқты ақылға сыймайтын істермен адамдарды алдаған. Ал шын мәнінде, діннен хабары бар адам ондай істерге бармайды. Өзге дүниеге табынып, Аллаға серік қосудан қорқады.

– Қазір кімнің шын психолог, кімнің ақша үшін психолог болып жүргенін ажыратса алмай қалдық.

Ешқашан біреудің еңбегі, жұмысы тегін болмайды. Элеуметтік желіде инфосығандардың қатысуымен тегін болып жатқан дүниеден пайда күту – қателік. Ол жасалған еңбектің бағасы, әйтеуір, бір жерден шығарылады. Оның бағасы көп пе, аз ба, маңызды емес. Олардың ойының түпкі мәні – жұмыстың ақысын шығару. Айталық, сіз сол шакыру

әрі сенімді қолхат болады. Сонымен қатар, барынша қолма-қол ақша бермеуге тырысыныз. Қазір карталар немесе ұялы телефонмен төлеп, төлеген чекті алуға болады. Егер ондай жағдай болмай, қолма қол ақша беру қажет болса, оны да бейнероликке түсіріп алыңыз. Менің туысқаным, досым, көршім деп сеніп қалатындар көп. Жақыныңыздан да қолхат алудан қысылмаңыз! Кім хабарласса да, жеке акпараттарыңызды айтпаңыз. Тегін дүниеге шақырса, бармау керектігі де қаперізде болсын. Біреу сізге көп уәде берсе, оған күмәнмен қаралған жөн. Тіпті бізде біреудің ісін алғанда, ешқашан уәде

алып, сертификатымен көшпілікке өз курсын ұсынатындар жетіп артылады. Олар өздерінің дамыған, көп жазылуышы бар инстаграмымен, әдемі суреттерімен, мықты сөздерімен қарапайым халықты соңынан ілеңстіріп екетеді. Сол «инфосығандарда» «Сендер үшін ең бас-
Елді шатастырып жүрген жалған ма- мандардан қалай құтыламыз?

— Расында, ақылы кенес беретіндерден аяқ алып жүре алмайтын жағдайға жеттік. Мәселен психология болып жүрген «инфосығандардан»: «Сіз қалай психология болының?» деп сұрассаның «Мен

бойынша салонға бардыңыз делік. Сізге тегін қызмет көрсетілсін-ақ. Тегін қызмет алғаннан кейін сізге қаласаңыз да, қаламасаңыз да, өз ризашылығыңызды білдіру үшін ұсынған өнімдерін сатып алуға тұра келеді. Ол заттардың ішінде бет деңе күтіміне ариналған косметика-

Сонымен қатар, зан аясында блогердің әр шығарған жарнамасына салық салған дұрыс деп санаймын. Өйткені олар да сол арқылы қаражат тауып отыр гой. Не үшін салық төлемейді? Жарнамаға тапсырыс беруші мен оны орындаушының арасында зортайылған көмекшілер болуды

бермейміз. Яғни адвокаттың өзі: «Біз білмейміз. Қолымыздан келетін бар мүмкіндікті қолданамыз», — деп айтады. Себебі ертең берген үәдемізде тұра алмасақ, зан тұрғысында болмаса да, адамгершілік тұрғысынан кінәлі боламыз.

Егер адекваттаған сәйнігілік сипаттылық

«*инфосығандарға*» «Сендер үшін ең бағытты мақсат не?» деген сұрап қойсаныз, «*ақша*» дег жауап береді. Яғни, олардың мақсаты адамға көмектесу емес. Нағыз көмек қолын созғысы келетін адам өз-өзін олай жарияладайды. Өз ісінің маманы ешқашан «мен» дег сөйлемейді. Осы жағдайға аса мән беру қажет.

«*Инфосығандар*» өз инстаграм пәрәкшаларында әдемі суреттерімен, күнделікті өмірімен бөлісіп жүріп, түбіндегі өз курстарын ұсынатын болады. Тіпті қазіргі күні жын шығарумен айналысамын дейтіндер бар. Тағы біреулері діни топ ашып, жауапкершілігі шектеулігі серіктестік (ТОО), жеке косметикалық лог болдыны?» дег сұрасаңыз, «Мен оқығанмын, сертификатым бар» дег жауап береді. «Сіз өртең осы істерің үшін жауапқа тартылатыныңызды білесіз бе?» дег сұрап қойсаныз, «Мен неге жауапқа тартыламын, заңға қайшы ештеңе істеп жатқан жокпын фой» дейді. Ал негізінде ол халықты өзіне шакырып, «Егер сіздің күйеуіңіз ұrsa, қарап тұрманыз, оған жол берменіз» дег кенес айтады. Ол дұрыс емес. Психологқа қазір жас қыздар да, үлдар да барады. Сол үшін ақыл айтып, кенес берер кезде ойланған жөн. Маман болу үшін оқу ең бастысы емес, ол жағдайларды сіз басыңыздан атқарайтын болады деп көрсеттік. Негізгі

«инфосығандардан» шығады. Олардың айтатын уағыздарын ешкім тексеріп отырған жоқ.

Сол сияқты біздің ақпараттық кеңістігімізде шынайы және жалған ақпаратты ешкім анықтап отырмайтыны да ете үлкен мәселе. Ал нағыз шынайы ма- мандар, біріншіден, көзбояушылықпен айналыспайды. Екіншіден, оларда «мен» деген көкіректік это болмайды. Көп жағдайда олар жайлы жақсы пікірлерді осылай жаса!» деп емес, «Егер мен бол- сам...» деген тіркеспен ақылын айтып, жол сілтеуі керек. Бірақ шешім қабылдау адамның өз еркінде екенін еске салып отырған орынды. Мұның астарында үл- кен жауапкершілік жатыр.

Бұл инфосығандарға ұрынбаған адам жоқ. «Мен ұрынбадым» деген етірік. Нумерологқа да, балгер, тәуіпке де ба- ратындар көп. Алайда бұл жерде инфо- сығандардың жауапкершілігін білмеуі интернет алақытың пен қаржы пирамида- ларына қарсы іс-қимылды жандандыру жөнінде тапсырма бергені белгілі. Қазір бұл бағытта ауқымды жұмыстар қолға алынып жатыр. Дегенмен, бәріміз кісі ақысын жеудің күнә екенін үнемі айтып, ескертіп жүргүре тиіспіз. Себебі, ондай лас істің соңы күрдымға батырады. Бір адамды, екі адамды, тіпті, он шақты адамды алдап кетсөніз де, «өтіріктің аяғы бір-ақ тұтам», дегендей, соңында

интернет алақытың пен қаржы пирамида- ларына қарсы іс-қимылды жандандыру жөнінде тапсырма бергені белгілі. Қазір бұл бағытта ауқымды жұмыстар қолға алынып жатыр. Дегенмен, бәріміз кісі ақысын жеудің күнә екенін үнемі айтып, ескертіп жүргүре тиіспіз. Себебі, ондай лас істің соңы күрдымға батырады. Бір адамды, екі адамды, тіпті, он шақты адамды алдап кетсөніз де, «өтіріктің аяғы бір-ақ тұтам», дегендей, соңында

ынтымалық жауапкершілік жеткен. Менің ойымша, қарапайым блогерлер күнделікті күнін, іс-әрекетін көрсетеді. Блогер жан-жақты адам болмайды. Көпшілік оны ұмытып кеткен сиңайлы. Мысалы, мен зангермін. Менің блогым заң аясындаған болады. Сол сияқты, блогер дәмді ас дайындай алатын болса, ол блогында ас мәзірін көрсетіп, білімін курс түрінде жасап сата алады. Себебі,

Сенімді, пайдалы екенине ауел өзіндің көзінің жетпей тұрып, ешқашан ар-тыңыздан адам шақырмасы! Егер ол алданып қалса, алдаған адам емес, сол іске шақырған сіз жауапқа тартыласыз. Соны білу керек.

– Айжан ханым, сұхбатыңызға алғысым шекіз. Тың ақпараттарға толы, көпшілікке пайдалы сұхбат болды деп ойлаймын. Жұмысыңызға табыс тілеймін!

ОРАЙЫ КЕЛГЕН ӘҢГІМЕ

Қанат СҮЛЕЙМЕНОВ,
Солтүстік Қазақстан облысы бойынша Қылмыстық-атқару жүйесі департаменті ЕС-164/6
мекемесінің бастығы:

ЕҢБЕККЕ ЖАРАМДЫЛАРДЫҢ 98 ПАЙЫЗЫ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТЫЛҒАН

– Өзініз басқарып отырган ҚАЖД ЕС-164/6 мекемесінде қанша адам жазасын өтеуде? Оларды когамға бейімдеу үшін қандай шаралар қолға алынады?

– Бұғаш таңда Петрапавл каласында орналаскан әйелдер тузеу мекемесінде 200-ден астам сотталған жазасын өтеуде. Сотталғандардың жақын туыстарымен аракатынан сактау үшін жұмасына бір рет телефон және бейнекосылым арқылы (Skype арқылы) сөйлесуіне мүмкіндік жасалған. Мекемеде жазасын өтейтін сотталғандарды когамға бейімдеу мақсатында тұрақты түрдеге тәрбиелі шаралар өткізіледі. Қазіргі таңда мекемеде әдеби клуб жұмыс істеп тұр.

Сонымен катарапен шынықтыру, сурет салу үй-ірмелері де бар. Жалпы, когамдық жұмыстарға белсендін жазасын алып, окуга бел буган адамдар саны күн сайын көбенеді.

– Осы тұста ЕС-164/6 мекемесінің басты міндеті мен тергеу изоляторында ішкі тәртіп тұралы айттың отсаны?

– Мекеменің ішкі тәртібі ҚР ПМ-нің 2014 жылғы 17 карашадағы №819 бұйрығына сәйкес жүзеге асырылады. Тергеу изоляторы мен орташа қызылжар РММ жұмыс жасайды. Тігін цехтары және жылыжай бар. Жылыжайдың кызанак, бұрыш, кияр, лимон, мандарин, кунбагасы осіріледі. Сотталғандар әйелдердің жалалықтары өндіріске байланысты 60000-75000 тенге аралығында. Қазіргі таңда еңбекке кабілетті сотталғандардың 98%-ы жұмыспен қамтылған.

– Түзеу мекемелерінде сотталғандардың жұмыспен қамтылауда қана-

лыштықтың қоғалын отыр?

– ҚР Қылмыстық атқару кодексінің 119-бапында сәйкес, ендекке кабілетті сотталғандар түгелдей дерлік мекеме аумағында еңбекпен қамтылады. Сотталғандар еңбек етіп, айыппұлдарын төлейді, отбасыларына көмектеседі.

Қазіргі таңда мекемеде 4 жеке қасіткер және «Еңбек – Қызылжар» РММ жұмыс жасайды. Тігін цехтары және жылыжай бар. Жылыжайдың кызанак, бұрыш, кияр, лимон, мандарин, кунбагасы осіріледі. Сотталғандар әйелдердің жалалықтары өндіріске байланысты 60000-75000 тенге аралығында. Қазіргі таңда еңбекке кабілетті сотталғандардың 98%-ы жұмыспен қамтылған.

– ЕС-164/6 мекемесінде жазасын етеп жатқан әйелдер Петрапавл көсіптік колледжі, Солтүстік Қазақстан жеке даярлау және сервис колледжі филиалдарында жана мамандық менгеруғе мүмкіндік алған. Сотталғандар диплом алғаннан кейін мекеме аумағындағы қасіткерлердің жұмысқараласады.

Еңбек нарында сұраныска ие мамандықтардың көмекшілерінде жағдайын, үсініс-тілдегі тыңдалып, бізбен соталушылар арасындағы алтын көрінісін анықтады. СҚО бойынша ҚАЖД Ақбота ЕРБОЛҚЫЗЫ

ЕС-164/6 мекемесінде сотталғандардың тас калауда, қалтауда, сылакшы-сырлауда, дәнекерлеуші, тігінші, шаштара-модельер, ландшафттық дизайнер және басқа сұраныска ие мамандықтар бойынша оқыгады.

– Сотталғандардың құжат-тандыру, бостандыққа шыққан соң қогамға бейімделуі үшін қандай мүмкіндіктер қарастырылған?

– Жыл сайын 60-тан астам сотталғанға нарықта сұраныска ие мамандықтар бойынша мемлекеттік үлгідегі диплом табысталады. Олар мекеме аумағында толыктай енбекшілердің тіпті жеке күлікісін жүртінің біз үшін жақындық жағдай. Бұндай фактілер жиі кездеседі. Жыл басынан бері 7 сотталғандар құжаттандырылды.

– Жазасын өтеушілермен күнде бетпе-бет келіп, жұмыс істейтін ҚАЖ қызметкерлерінде қатастырылатынын сын аз емес. Олардың қызметі қалай бақыланады?

– Қызыметкерлер күні бойы бейнетіркегішпен жүрдеді. Яғни, қызметке кіріскең сәттөн бастап жұмыс аяқталғанға дейінгі олардың әрекеті түтегілік бакыланады. Биылғы жылы қызыметкерлердің атына ешкандай шагым түсін жок. Жұмыс толыктай ашып түрдеге жүргізіледі. Сотталғандардың құқығын коргайтын Қогамдық бакылау комиссиясының және Үлттүк алдын алу төтігінің мүшелері еш кедергісіз мекеме аумағында кіре алады. Олар сотталғандардың жағдайын, үсініс-тілдегі тыңдалып, бізбен соталушылар арасындағы алтын көрінісін анықтады.

– Әңгімеліге рақмет! Еңбектің жемісін көріңдер!

Ақбота ЕРБОЛҚЫЗЫ

ІС САПАР

Қызылорда қаласы бойынша қылмыстық-атқару жүйесіне қарас-
ты ЗК-169/5 мемлекеттік мекемесіне ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты Бақытбек Смағұл келіп, жеке құраммен кездесті.

ДЕПУТАТ ЖАЗАСЫН ӨТЕУШЛЕРМЕН ЖУЗДЕСТИ

Сыр өніріне іссапармен келген депутат алдымен мекеме ішін арапал, тузеу мекемесінің тыныс-тіршілігімен және жеке құрамын жұмыс барысымен танысып шықты. Содан соң, ҚАЖ департаментінде және мекеме басшылығынан катысуымен жеке құрама арасында откін жиынға қатысты.

Жиын барысында Бақытбек Смағұл алдымен өзінін іссапарының мақсатымен таныстырып отті. Жеке құраммен әңгіме барысында депутат еліміздің ішкі істер министрлігінде жүзеге асырылып жатқан жобалар, атап айтқанда, ішкі істер саласы жұмысының сервистік модельге көшіп, «Халық унінде құлап асатын мемлекет» тұжырымдамасы бойынша цифрандыру бағытында колға алынған бастамалар бойынша атқарылып жатқан жұмыстардан хабардар етті.

Сондай-ақ, депутат қантар оқигасы кезінде ел тыныштығын сактауға барын салған жеке құрамға уақытлен санаспай қызмет атқарғандары үшін алғысын білдірді. Бақытбек Смағұл, әсіресе, осындағы сындарлы сәтте ерлермен иық тірестіре жұмыс атқарған нәзік жандылардың адал қызметтінегінегін ризашылығын білдірді.

Мекеменің жеке құрамымен кездесу барысында депутат қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу заңнамасындағы өзгерістер мен толыктыруларды талқылады. Сондай-ақ, қызыметкерлердің осы саладағы нормативтік-құқықтық актілерді одан әрі жетілдіру жөніндегі ұсыныстарын тиңдады.

Сөзінің сонында Конституацияға сәйкес ешкімді азаптауга, оған зорлық-зомбылық жасауга, басқадай

ИПІС

ҚАЙЫРЫМДЫЛЫҚ ЖАСАСАН, ҚАЙЫРЫН ӨЗІҢ ҚӨРЕРСІН

Кентау қала-
лық пробация қыз-
метінің есебінде
түрған соттал-
ғандар жағдайы
төмен отбасыға
және мүгедек жан-
ға көмектесті.

«Қайырымдыш-

лық жасасан,

қайырын өзің

қөресің» деген

ұстанымды үстан-

ған Кентау қалалық пробация қызметі

жағдайы төмен

және мүгедек жан-

ға көмектесті.

«Қызын камын

жазда ойла-

ған» деген

әртін жарып

жасауды

жарып, жарып

</

ДЕНСАУЛЫҚ

ЕЛОРДАҒА ЭПИДЕМИОГИЯЛЫҚ АХУАЛ ҚАНДАЙ?

Нұр-Сұлтан каласының Бас мемлекеттік санитарлық дәрігері Сархат Бейсенованаң айтуыша, елорда жалғасын жатқан SARS-CoV-2 вирусының «Омикрон» штаммының айналымына байланысты эпидемиологиялық ахуал нашарлаған. Егер 22 маусым мен 5 шілде аралығында 414 жағдай тіркелен болса, соңы 2 апта (6 шілде мен 19 шілде аралығында) КВИ-дін 3970 жағдайы тіркелді. Осылайша сырқаттанушылық деңгейі 9,5 есеге артты. Таулиғіне жаңа жағдайлар санын тіркеу 586-ға жетті, эпидемиологиялық ахуалды бағалаудың жаңа матрицасы бойынша елорда «сары» аймакка жақындан келеді.

«Маусым айнда КВИ-мен ауырган наукастардан алынған 30 он сынамага молекулярлық-генетикалық зерттеу жүргізілді. Генотиптеу нәтижесі көрсеткендегі, 30 (20%) үлгінің алтауы – ВА.1 Omicron, тогызы – ВА.5 Omicron-ға жатады. Ал 15 үлгі – ВА.2 stealth-omicron (стелсомикрон) жатады. Бүгінгі таңда ВА.2 stealth-omicron (жасырын омикрон) басым генетикалық тізбек болып кала береді.

Біздің білуімізше, кішігірім түрлөрі бар Омикрон штаммы ете жүкпапы және барлық жастағы адам бұл инфекцияға бейім болып отыр. Десек те, 20-дан 30 жақса дейінгілер көбірек бейім. Ол сондай-ақ дельтага карағанда жүкпапы. Клиникалық белгісі шаршау, бас ауруы және дено қызынаның жогарылауынан корінеді», – дейді елорданың бас мемлекеттік санитарлық дәрігері. Маман сезінде карағанда, вакцина алған адамдарда, сондай-ақ КВИ-мен ауырган адамдарда уақыт өте дененің инфекциядан корғану деңгейі томендейді, нәтижесінде адам қайтадан инфекцияға сезимті болады. Осыған байланысты, вакцинацияның бастапқы курсын алғаннан кейін, яғни 6 айдан соң КВИ-га карсы ревакцинация алу үсінілайды. Егер адамның ПТР тесті он болса немесе наукастармен тығыз байланыста болса КВИ таралуы болдырау жоннеге ведомствоаралық комиссияның шешіміне сәйкес кашыктан жұмыс түріне ауысу керек.

Денсаулық сактау министрлігінің 21 шілдедегі мәліметі бойынша Қазақстанда I компонентпен 9 541 643 адам, II компонентпен 9 323 786 адам вакцина салдырыды. Ал ревакцинацияланғандар саны – 4 940 729

Е.КЕБЕКБАЙ,
«ЗАң газеті»

БІЛГЕН ЖӨН

СОТ БЕЙНЕФОНОГРАФИЯЛЫҚ САРАПТАМАНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРИ

Сот бейнефонографиялық сараптама-ның мәні – арналы жазба құралдарының комегімен әртүрлі тасымалдағыштарда тіркелген дыбыстық акпаратты, жазба материалдарын зерттеу, қылымстық және азаматтық істерді шешу үшін маңызды, жүргізілген зерттеудің нәтижесінде алынған дәлелдемелерді бағалау және пайдалану негізінде нақты деректерді және іс жағдаяттарын анықтаудың байланысты.

Сот бейнефонографиялық сараптама-ның объектілері – магнитті немесе цифирлік тасымалдағышта жазылған сөздік және дыбыстық акпарат; дыбыс жазу құралдары; сараптамалық зерттеуге арналған үлгілер; зерттеу мәніне қатысты іс материалдары. Сараптамалық зерттеу мәнінде қатысы бар фонограммалар – зерттелетін фонограммалар деп аталауды және оған уақыттық және мәтіндік шекаралар кіреді (жазбаның басы мен соңы). Егер объекті ретінде бейнеказба үсінілған болса, онда зерттеу тек бейнеказбаның дыбыстық сүйемелдеу сигналына қатысты гана жүргізіледі.

Сарапшының құзыреттіне фонограмма-ны диагностикалық зерттеу; фонограмма-

ны сәйкестендірушілік зерттеу; фонограммалардың жіктеушілік зерттеу міндеті кіреді.

Фонограммаларды диагностикалық зерттеу кезінде монтаждаудың және жазу барысында немесе одан кейін енгізілген өзгертулердің белгілерін анықтау; зерттелетін фонограммадағы сөздің сөзбе-сөз мазмұнын анықтау; зерттелетін фонограммалың сәйкестендірушілік зерттеу жүргізу үшін жарамдылығын анықтау.

Фонограммаларды сәйкестендірушілік зерттеу кезінде шешілетін міндеттер:

– зерттелетін фонограммада тіркелген дауыс пен сөздің, дауысы мен сезінің салыстырмалы үлгілерінің сараптамалық зерттеу үшін үсінілған адамға тиесілігі;

– фонограммалың дыбысқазауы үсінілған дыбыс жазу құрылғысымен жүр-

гілгілінен анықтау;

– зерттелетін фонограммада тіркелген акустикалық сигналдардың ішінен қандай да бір (нақты) дыбыс көзін (бұл жағдайда эксперименттік үлгілер – зерттелетін объектіден шығатын дыбыстың жазбасы кәжет) анықтау;

– зерттелетін фонограммадағы негізгі

жазбаға ілеспе дыбыстардың шығу көзі мен сипаттамасын анықтау.

Фонограммаларды жіктеушілік зерттеу кезінде зерттелетін фонограммада салынған әнгімеге қатысқан адамдардың санын анықтау міндет.

Сот фонографиялық сараптамасын жүргізу кезінде:

– зерттеуге үсінілған әнгімениң сөз-бесін мазмұнын қандай;

– үсінілған фонограммада жазылғып альянған әнгімеге қанша адам қатысқан;

– әнгімениң жазу кезінде немесе одан кейін монтаж бен өзгеріс белгісі бар ма;

– жазба үсінілған дыбыс жазу аппаратурда орындалған ба;

– зерттеу фонограммасында жазылған дауыс пен сезін белгілі бір тұлғага тиесті міндеттің деңгейінде салынған дыбыс жазу берілуі тиіс.

Сарапшы сараптама жүргізу үшін көліп түсken материалдарды анықтау, зерттейді.

Қымбат МАЙКОТОВА,
Түркістан облысы бойынша
Сот сараптамалары
институтының аға сарапшысы

МІНДЕТ

ПРИСТАВ – ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫ З ЕТУШ ТҰЛҒА

Сот гимаратына келген азamat, ең бірінші сот приставының жұмысына күй болады. Сондыктан сот жүйесінеге деген сезімді қалыптастыруды сот приставының ролі зор.

Сот приставы ішкі қауіпсіздік және соттагы сыйбайлас жемқорлықтың алдын алу бөлімнін құрамына кіреді. Сыйбайлар жемқорлықтың алдын алу бағытында іс-кимыл жасау сот приставының негізгі міндеттін бірі. Жергілікті және ауданды сот гимаратында ішкі қауіпсіздіктың нығайту үшін, судьялар мен сот қызметкерлерін сот отырысынан қатысушы таралтармен процесуалдық емес қарым-қатынасына жол бермеу үшін сот приставы мамандандырылған арналы қузет қызметтерінен үтілдірілгендердің бірлесін сот гимаратына азаматтардың кіріпшыгуын үйімдастыруды құнделіктең катаң бакылауга алады.

Мысалы, сотқа келген тұлға сот гимаратында сот қызмет-

керімен немесе сот приставымен ілеспі жүруі керек.

Азаматтардың сот шешіміне, үкіміне келіспей, дөрекілік та-нтынып, қоғамдық әдепке сай емес әрекет жасап, сот гимаратында айқай-шу шығаруы сотқа құрметтемеушілік деп танылады. Мұн-дай азаматтар Әкімшілік құқық бұзуышылық туралы кодекстің 653-бабына сай жауапқа тартылады. Аталған бапта көрсетілгендей, сот приставы құқық бұзуышы азаматқа қатысты хаттама толтыруға құқылы.

Сот приставының негізгі құқығы мен міндеті «Сот приставы» туралы заңымен реттеледі.

Б.КУШКИНБАЙ,
Мангистау облысының қылымстық істер жөніндегі
мамандандырылған ауданаралық сотының приставы

6. «ЭГИДА-ИНКАСС» ЖШС үйімі, БСН 131140000894, өзінің жойылғандығы туралы хабарлайды. Шагындар хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша кабылданады: Алматы қаласы, Мұратбаев көшесі, 23 үй. Тел.: 87010579900, 87019300906.

9. «Дарынды қыздар лицейі» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі (БСН 190440029356) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шагымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына мекенжайда кабылданады: Мангистау облысы, Жанаозен қаласы, Өркен ыкшамауданы, 70 үй, 55 пәтер.

10. «Ақмола облысы білім баскармасының ғылыми жауапкершілік мемлекеттік мемемесі (БСН 021240004332) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шагымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына мекенжайда кабылданады: 020500, Ақмола облысы, ғылыми жауапкершілік мемлекеттік мемемесі, Макинск қаласы, Лесная көшесі, 7.

МУРАГЕРЛІК

11. 14.04.2022 жылы кайтыс болған Джаркенова Аманкулдин; 06.11.2021 жылы кайтыс болған Курманбеков Сәкен Тұрғыновичтің; 09.06.2015 жылы кайтыс болған Караджанов Хасан Баяновичтің және 30.05.2022 жылы кайтыс болған Успанова Асемнің аттарынан мұралық іс ашылғандығы хабарлайды. Мұрагерлердін Түркістан қаласының нотариусы Балтабаева Алия Оралбаевнага хабарласуын сұраймын. Көнсесі Түркістан қаласы, Тәуекке жаңғырылған, №180 мекенжайда орналаскан. Тел.: 87718175589.

13. 2022 жылы 7 наурызда кайтыс болған Айтбаев Ташкент Боранғалиұлының та-ралықтың атына мұралық іс ашылды. Мұраны кабылдауда үшін барлық мұрагерлер нотариус А.А. Амандықовага Атбара қаласы, Авангард-3 ыкшамауданы, 75 үй, 5 көнде мекенжайда бойынша хабарласуын сұраймыз.

Атбара облысының судьялар корпусы және Судьялар одағының Атырау облыстық филиалы сот жүйесінің ардагері Құлбатыров Амангелді Құлбатырулына жүйе

Бибігүл Таутенқызының

дүниеден өтүне орай отбасына түсken жағыға ортактасып, коңіл айтады.

ЖАРНАМА БӨЛІМІ:

Алматы қаласы
Тел.: 8(727) 292-43-43,

8 (708) 929-98-74

E-mail:
zanreklama@mail.ru
zanreklama.kz

ЖАРНАМА ҚАБЫЛДАЙТИН ОРЫНДАР:

ЖК «Қандыбаева», Газеттерге, журналдарға және сайттарға хабарландыру қабылдаудың агенттік: 8(727)327 30 92, тел/факс: 273 47 98, 8 707 895 21 99, 8 701 739 27 83, 8 705 185 75 73 www.gazetyisaity.kz, e-mail: vsegazety@mail.ru
Алматы қ., Абылай хан даң., 60, Мақатаев көшесі, 208 көнсе.

«KAIROS» ЖК, Алматы қаласы, Жібек жолы дән-ғысы, 55, Пушкин көшесінен қызылысы, «Алма» СО, 4 қават, реєспенин, тел.: 271-49-39, 8707 705-92-22. E-mail: kaldybaeva@mail.ru. Барлық хабарланыруды What's app бойынша қабылдаймыз.

ЖК «Gold Capital» Нұр-Сұлтан қ., Абай көшесі, 78, 105-көнсе. Тел.: 8 (7172) 52-02-11, 8(702)839-90-86.

«Sokrat-PV» Юридическое агентство» ЖШС, Павлодар қаласы, Крупская көшесі, 61, көнсе 23.

Телефон: 87027159520; 87182221266 (жұмыс).

«Назар-1 фирмасы» ЖШС («РУТА» ЖА), ди-ректоры Кривилова Тать

БАЙКАУНА

ЖАЛА МЕН ЖАЗА

Ол ешқашан сенген адамым сатып кетеді деп ойламап еді. Құнделікті күйбен тірлікпен жүріп, жаудың жар астында, болтірікті бөрік астында жатқаның қалай кеш байқаган? Болтірікті інінде тұнсызтырамын деп, бөрігө тап болды. Борімен алышын деп, ажданаңын аpanына да түсіп кете жазады. Соның салдарынан уақытша туган олекендегі кетуғе де мәжбур болды. Иә, тағдырын кыл устінде тұрган бол соң күндерді ол жауына да тілемейді...

Шығыс Қазақстан облысының Зайсан ауданындағы «Майқапшагай» кеденінен бастық болып ауысканың екі жылдан енді ғана аскан болатын. Жұмыс барысы ойдағыдай жүріп жатты. Бірнеше жыл құқық корғау органдында қызмет істеген тәжірибелі кеденінің жұмысын жылдам менгеріп екетуғе үлкен септігін тигізді. Соның нағижеңінде ұхымда катан тәртіп орнатып, нағиесін мәлімдеуді құқық корғау органдарына тапсырымын», – деді Елбасы. Көп ұзамай Үкімет отставкага кетіп, Кеден үстінде қылымстық іс қозгалады.

Бірде озі іссапарға кеткен кезде орнына кеден бастығының міндетін атқарушы етіп калдырып Қалқай Заканов есімді жігітке сол кезде Зайсан аудандық үлттық қауіпсіздік комитеті белімшесінің бастығы, подполковник З. Қабидолдин келеді. Әнгіме барысында Қытай жағында үлттық қауіпсіздік комитетіне арналған «литері» жук тұрганы, соның көпкі жария етпей, кедендік тексеруіз жоне ресімдеу жасамай-ак откізіп жіберу туралы отініш жасалады. Және де олар бұл жүккө басқа да бақылаушы органдар тараپынан еш кедергір болмайтынын ескертеді. Сойтіп, аталаңын жүктер шекарадан еш тексеруіз жоне тіркесіз ете шығады.

«Жел соқпаса, шөптін басы қымылдамайды». Біраздан бері қармағындағы кейір қызыметкерлерін іс-әрекеттерінен секем де алып жүртін. Талай жыл ішкі істер саласында үйімдаскан қылымска карсы құрес басқармасында оперативті үәкіл болып қызмет істеген тәжірибелі де алдаматы. Шекарадан откем контрабанда жонінде кеусет оның да құлғына жетпей коймайды. Дереве озі іссапарға кеткенде орнина сеніп калдырып жүрген әріптесін шакырып алып, шындықты айтуды талап етеді. Бірақ ол спирт откіндігі жонінде ештепене мойындағы, тек отініш жасап келген адамдарды ғана айтады. Осыдан-ақ бұл оқиғаның астарында үлкен бір қылымтың жатқаны түсінікті болды. Содан уақыттың көп созбай, қытайлардың кеденшілерге отініш жасап, тиісті маіліметтерді көтереді. О, сұмдық-ай 280 мың литр контрабандалық спирт отіп кеткен.

Бұл істі сол еттө «Бақылаушы органдармен жауаптың кайтейін, кім біліп жағырған?» деп жылы жауап коя салуға да болар еди. Олай жасау ары жібермейді. «Бұл не деген басынғандық?» деп ойлады. Сейтті де, 1997 жылдың 25 желтоқсанында Шығыс Қазақстан облыстық үлттық қауіпсіздік департаментінің бастығы, генерал-майор Х.Т. Ибраевтың атына кедендік шекарадан контрабандалық спирт откізу фактісіне катысы бар аудандық үлттық қауіпсіздік болімі басысының әрекетіне байланысты тиісті шара колдана жонінде жазбаша мәлім жібереді. Ұған коса, сол кезде ғана комитеттің төрағасы, генерал-майор Ф.Е. Қасымовтың атына болған оқиға жонінде мәлімдеме жазады да, оның сонын былай деп алтайды: «...

Еліміздің экономикалық қауіпсіздігін жоне үлттық денсаулығын тиісті дорежеде көрініштің алмағаным үшін мені өз еркіммен қызыметтінен босатуындызы отінімін»...

Оқиғаның атындағы жауаптың төзімдіктерінде көрініштің алмағаным үшін мені өз еркіммен қызыметтінен босатуындызы отінімін»...

Оқиғаның атындағы жауаптың төзімдіктерінде көрініштің алмағаным үшін мені өз еркіммен қызыметтінен босатуындызы отінімін»...

катарап, езінің Шығыс Қазақстан облыстық үлттық қауіпсіздік комитеті департаменті бастығының атына жазған мәліметі бойынша, сол жылдың 27 желтоқсаның күні Зайсан ауданына комиссия келеді. Комиссия мүшелері келген бойда ауданың үлттық қауіпсіздік комитеті белімшесінің бастығы З. Қабидолдиннен әнгіме откізбекші болады. Бірақ та од сол күні жұмысының көптегін байланысты әнгімені ертеге қалдыруды отінеді. Алайда, сол күні түнде З. Қабидолдиннен өзін-өзі атып олтіреді. Бәлениң бәрі осыдан басталады. «З. Қабидолдиннің олімін Е. Абдрахмановтың ықпалы болды» деген желеумен оның үстінде қылымстық іс қозгалады.

«Көргас» оқиғасы туралы ақыят алға тольык ашыла қойдан жок. Сол оттың орталықтан калай тірі шыққанына онын өзі де көпкө дайын сенген жок. Тіпті, оның жаңырығы алға тольык атасынан сияқты...

2002 жылдың 25 кантарында Елбасы Астанада барлық деңгейдегі әкімдермен кеңес өткізді. Сол кеңесте Қытаймен шекарада орналаскан кедендердің атына үлкен сын айтылды. «Қытаймен арадағы мемлекеттік шекаралар маңында, жол бекеттерінде жемқорлық жойылмай отыр. Бұл учаскеде бір айдан үшінде тәртіп орнатып, нағиесін мәлімдеуді құқық корғау органдарына тапсырымын», – деді Елбасы. Көп ұзамай Үкімет отставкага кетіп, Кеден

– деп сенім артуы бекер болмаса керек.

Министрлік осың сөзін оған үлкен рух берді. Сондықтан да бұл сенімді актамауға моралық құқы жок еді. Ақапан айның 14-інен бастап Е. Абдрахмановтың келуімен «Көргас» кеденінен импортталған жүктөрді тасу қілт токтады. Кеше ғана жолаушылар мен жұк көліктері ары-бері кайынласып жаткан шекарада бір-ак күннің ішінде мұлтігөн тыныштық орнады. Қытай жағында бері шыға алмай, жұк тиелгөн жүзделген автокөлік көрсөн кептеп тұрды. Ерікжан жұмысқа блек сыйына кірісе сала, откенге талдау жасады. Жыл басынан бери (2002 жылдың 1 кантарынан бастап) 14 ақпанға дейін имортталған

қаншама жыл ак дегені алғыс, кара дегені қарғыс болып жүрген Аманбек одан мүндай жауапты қүтпеген еді. Және де оның бетін қайтарып тұрган бірнеше адам Ерекен ғана шыгар, бәлкім. Бұл әңгімелден кейін ол өзіне мықты жау тапқанын

Осы оқиғадан кейін бұкаратық акпарат құралдары арқылы күнде-күнде кеденшілерді жамандыған акпараттар ағыны қаршы боралы. Естіп отырысқан, төбе шашын тіл тұрды. Әрине, сойлеушілердің артында үлкен бір құштің итермелеп, канатына су бүркіп тұрғанын ағару кын емес еді. Әйттесе, қайдағы бір қаржы полициясының полковнігі Серікбек Жаншиленовке (атын езгергіліп отырымы) құнделікті «Хабар», «КТК» телевизорларынан Үкімет мүшесіне қарсы ойлаудын көлгөннен кейтептегірдің артында үлкен жағдайдағы автокөлік көрсөн кептеп тұрды. Ерікжан жұмысқа блек сыйына кірісе сала, откенге талдау жасады. Жыл басынан бери (2002 жылдың 1 кантарынан бастап) 14 ақпанға дейін имортталған

– Бұл жағдайын артында кімдер тұрганын, шабуылдың кандай бұкаратық акпарат құралдары арқылы үйімдастырып жатқанынан-ақ біліп тұрган шығарсыздар, – деп батыл айтып отті.

Иә, Ерікжан келгенте дейін Рахат Әлиев «Көргас» кеденін «кашса алаканында, жұмыс жаудырығында» үстады. Бұл жағдайды биліктегілер де жақсы біліп отырыды. Сондықтан да ол жаққа ешкім батылы жетіп, тісін батыры алмады. Бұл стереотипті бұзуга Мемлекеттік кіріс министрі Зейнолла Қәкімжанов пен «Көргас» кеденінің бастығы Ерікжан Абдрахмановтың ғана батылдығы жетті.

Қалай дегенмен де қоғамдық пікірді қалыптастыруда баспасөзінде де атқарытын ролі зор. Сондықтан да төртінші билік деп бекер айтылмаса керек. Сонымен катап ол кезде интернет пен алеуметтік жөндерде оның дамымаган уақыт. Осы ойда 2002 жылдың 11 сәуірінде «Мегаполис» газетінде: «Хоргосский скандал: «война» по заказу?» деген материал жарияланды. Онда былай деп жаылды: «...Просто после чистки таможенных кадров, начатой Министром госдоходов Какимжановым, и назначением новым начальником поста господина Абдрахманова, видимо, был полностью перекрыт «зеленый» денежный поток, текущий к тому самому экбонду из одной силовой структуры... Эти господа просто выполнили определенный заказ, чтобы вернуть все на круги своя». Сол кезде жалғыз осы макалаға біраз шындықтың штетін шығарып, киптарлапған тоң жібі бастады.

ҚЫРСЫҚ ҚЫРЫҚ АҒАЙЫНДЫ

Ерекен озінің әр қадамы санаулы, телефоны тұндауда тұрганын жақсы білді. Аяғын шалыс басса немесе телефонмен артық сөз айтса болды, итше талауға дайын тұргандарда есеп жок еді. Сондай күндердің бірінде оның ізін андушылардың аттымен болса көрек, мейрамхана-да тамак ішінде отырган жерін кылымыз елемінің серкесі Атаба (Талғат Атабаев) кіріп келеді. Ерекенмен сыпайы амандасты, шекарадағы жағдайға байланысты әнгімебін бастайды. Таға да әр қоліктен өздерінін алып отырган бүріншінде жағдайынан шығарып, киптарлапған тоң түсінбей.

– Бекен, – деді бірде Ерікжан «Көргас» кеденінен телефон шалып, – өзиңді байқа, жігіттерді сакта.

– Не бол қалды, Ереке? – дедім түккө түсінбей.

– Кеше маган қаржы полициясының бірнеше жігіті келді. Қолдарында «кудіктің үстінде тауарлардың салмағы мен кедендердің күннің 15-шінде дегенде тәмдентілген. Сонда миллиардтан артық күршар ақса мемлекет казынасына туспеген. Өні бойы мұз қарығандай дір ете түсті. Себебі, әр қоліктен өз үлесін алып отырган бақылаушы органдардың қылымыз әрекеттің тосқауылдарында, күршардың қалыптырылған көлкітегілерде күндердің үстінде тауарлардың салмағы мен кедендердің күннің 15-шінде дегенде тәмдентілген. Сонда миллиардтан артық күршар ақса мемлекет казынасына туспеген. Өні бойы мұз қарығандай дір ете түсті. Себебі, әр қоліктен өз үлесін алып отырган бақылаушы органдардың қылымыз әрекеттің тосқауылдарында, күршардың қалыптырылған көлкітегілерде күндердің үстінде тауарлардың салмағы мен кедендердің күннің 15-шінде дегенде тәмдентілген. Сонда миллиардтан артық күршар ақса мемлекет казынасына туспеген. Өні бойы мұз қарығандай дір ете түсті. Себебі, әр қоліктен өз үлесін алып отырган бақылаушы органдардың қылымыз әрекеттің тосқауылдарында, күршардың қалыптырылған көлкітегілерде күндердің үстінде тауарлардың салмағы мен кедендердің күннің 15-шінде дегенде тәмдентілген. Сонда миллиардтан артық күршар ақса мемлекет казынасына туспеген. Өні бойы мұз қарығандай дір ете түсті. Себебі, әр қоліктен өз үлесін алып отырган бақылаушы органдардың қылымыз әрекеттің тосқауылдарында, күршардың қалыптырылған көлкітегілерде күндердің үстінде тауарлардың салмағы мен кедендердің күннің 15-шінде дегенде тәмдентілген. Сонда миллиардтан артық күршар ақса мемлекет казынасына туспеген. Өні бойы мұз қарығандай дір ете түсті. Себебі, әр қоліктен өз үлесін алып отырган бақылаушы органдардың қылымыз әрекеттің тосқауылдарында, күршардың қалыптырылған көлкітегілерде күндердің үстінде тауарлардың салмағы мен кедендердің күннің 15-шінде дегенде тәмдентілген. Сонда миллиардтан артық күршар ақса мемлекет казынасына туспеген. Өні бойы мұз қарығандай дір ете түсті. Себебі, әр қоліктен өз үлесін алып отырган бақылаушы органдардың қылымыз әрекеттің тосқауылдарында, күршардың қалыптырылған көлкітегілерде күндердің үстінде тауарлардың салмағы мен кедендердің күннің 15-шінде дегенде тәмдентілген. Сонда миллиардтан артық күршар ақса мемлекет казынасына туспеген. Өні бойы мұз қарығандай дір ете түсті. Себебі, әр қоліктен өз үлесін алып отырган бақылаушы органдардың қылымыз әрекеттің тосқауылдарында, күршардың қалыптырылған көлкітегілерде күндердің үстінде тауарлардың салмағы мен кедендердің күннің 15-шінде дегенде тәмдентілген. Сонда миллиардтан артық күршар ақса мемлекет казынасына туспеген. Өні бойы мұз қарығандай дір ете түсті. Себебі, әр қоліктен өз үлесін алып отырган бақылаушы органдардың қылымыз әрекеттің тосқауылдарында, күршардың қалыптырылған көлкітегілерде күндердің үстінде тауарлардың салмағы мен кедендердің күннің 15-шінде дегенде тәмдентілген. Сонда миллиардтан артық күршар ақса мемлекет казынасына